

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Obecné právní dějiny

**Moderní kodifikace
soukromého práva**

k 220. výročí vyhlášení

první moderní evropské kodifikace

(provází Ondřej Horák)

Kodifikace a zákoník

- kodifikace: 1) proces vytváření, i 2) výsledek
- velký a soustavný legislativní celek, resp. rozsáhlý zákon komplexně upravující určitou oblast práva
- charakteristická pro kontinentální právní kulturu
- původce - **J. Bentham** (1748-1832) - právní teoretik, filosof, zastánce liberalismu a utilitarismu

„jasné, správné a úplné porozumění právu“

Kodifikace, zákon, zákoník - terminologie

- *codex* (resp. *caudex* = kmen, kláda) - různé významy, zvl. pro sbírku či soubor právních předpisů (např. *Codex Theodosianus* z 5. stol.n.l.)
- románské (franc. *Code*; ital. *Codice*; špaň. i port. *Código*), germánské (angl. *Code*, *codification*, dán. a nor. *Kode*; švéd. *Kod*) i slovanské (rus., ukr., bělorus. a pol. *Kodeks*)
- německy (*Gesetzbuch*), čeština (kniha zákonů - zákoník)
- „zákon“ a „zákoník“ poměrně nové pojmy (19. století)

Hlavní východiska naší rekodifikace

Konvence & Diskontinuita & Integrace

- srovnání se s evropskou právní a kulturní konvencí
- respekt ke středoevropskému právnímu myšlení
- rozchod s myšlenkovým světem socialistického práva
- rozsáhlý integrující kodex

Hlavní inspirační zdroj:

vládní návrh OZ 1937

věcná práva 43 % (J. Miklas), dědické právo 78 % (M. Daduová)

Inspirační zdroje VN 1937 a nepřímo i OZ 2012

- hlavní zdroj **ABGB** - „měl býti jen upraven a zmodernizován“ - mírná revize
- výběrově podle důvodové zprávy:
 - právní věda (54x), judikatura (6x), recipované uherské-slovenské právo (2x)
 - zahraniční úpravy („velké kodifikace“ občanského práva) - francouzský **Code civil 1804** (1x), německý **BGB 1896** (23x), švýcarský **ZGB 1907/11** (9x), uherská osnova 1913 (7x), aj.

Konvence a diskontinuita? Proč?

- dlouhá a inspirativní tradice
- právo se sice neustále vyvíjí: *„Právo jest něco, co jest pro přítomnost sociálně užitečno.“*
(E. Tilsch, *Občanské právo, část všeobecná*³, 1925)
- přesto: *„právní cit v oboru, který nazýváme právem občanským, se v historické době jen velmi málo mění“*
(J. Krčmář, *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník - Důvodová zpráva*, 1937)
- proto: s každou rekodifikací - velká odpovědnost (vůči přítomnosti, budoucnosti i minulosti)

Integrace? Soukromé a občanské právo

- v ŘP i dnes „soukromé“ nadřazeno „občanskému“
 - *ius privatum (ius civile, ius gentium, ius naturale)*
- v 18. a na počátku 19. století tyto pojmy v podstatě splývaly (*RP, PP, ObchP obligační*)
- později nové zákoníky a odvětví (obchodní 1862/63, rodinné 1949/63, pracovní 1965...)
- nový OZ - integrace - vůdčí předpis soukr. práva

Pilíře soukromého práva

- soukromé (občanské) právo
 - ✓ člověk jako účastník „každodenních“ vztahů
 - ✓ upravuje osobní a majetkový statut (základní instituce)
- základní soukromoprávní instituce
(nadčasové - konstanty, forma stejná - proměnlivý obsah)
 - osobnost a rodiny - *zvl. manželství*
 - majetek - *zvl. vlastnictví*
 - obligace (závazky) - *smlouvy a delikty*

Jak rozčlenit? Systematika I.

- systém občanského práva a zákoníků
- odráží momenty praktické, teoretické i ideologické
- „*tak zvaná chybnost soustavy vyskytne se vždycky, protože každá právní soustava musí se objeviti prostředně bystrému intelektu nedostatečnou*“ a „*právní pravidla nedají se převésti ,ordine geometrico*“ (Tilsch)
- římské právo (*Gaius, Instituce*, 2. stol.n.l.): dělení na *personae* (osoby), *res* (věci), *actiones* (žaloby)
- odraz ještě v přirozenoprávních kodifikacích
- *francouzský CC* a *rakouský ABGB* - práva osobní a majetková

Systematika II.

- německá pandektistika (19. stol.), 5-členné schéma: obecná část, právo věcné, závazkové, rodinné/manželské, dědické
- G. A. Heise (1778-1851) *Grundriss eines Systems des gemeinen Civilrechts zum Behuf von Pandecten-Vorlesungen* (1807)
- základem odlišení práv věcných x obligačních
(jako absolutních, *erga omnes*) x (jako relativních, *inter partes*)
- propracovaná **obecná část**, osamostatnění dědického práva
- inspirace: a) „pandektní kodifikace“ - německý *BGB* 1896 a švýcarský *ZGB* 1907/1911,
b) učebnice, studijní programy

Kořeny, význam a funkce kodifikace

- byla výrazem autority, rivality, sjednocení, změny i stabilizace
- evropská (právní) kultura dodnes spočívá na židovsko-křesťanské a římské tradici
- kultura knihy/zákona - at' už perspektiva náboženská (**Mojžíš, Ježíš**) nebo právní (**Justinián**)
- dva hlavní zákonodárci - papež (*ius canonici, ius papale*) a císař (*ius civile, ius imperiale*)
- dva velké svody práva - *Corpus iuris civilis* (529-534) a *Corpus iuris canonici* (1140-1500)

- myšlenka kodifikace velmi stará
- např. slavný *Chammurapiho zákoník* (18. stol.př.n.l.) - odráží i specializované společenské vztahy (např. odpovědnost zvěrolékaře, čl. 224-225)

čl. 224: Jestliže dobytčí nebo oslí lékař provedl na dobytčeti nebo oslu obtížnou operaci a uzdraví je, majitel ... zaplatí jako jeho mzdu šestinu šekelu.

čl. 225: Jestliže provedl dobytčeti nebo oslu obtížnou operaci a usmrtí jej, zaplatí majiteli dobytčete nebo osla čtvrtinu jeho kupní ceny.

Louvre, Paris

Římské (soukromé) právo

- idea zákona (*nomos*) řecké kořeny, římskému myšlení původně cizí
- Zákon dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum*) z pol. 5. stol. př. n. l.
- nejslavnější kodifikace *Corpus iuris civilis* (*Codex, Digesta, Instituce*)
- převážně kompilační povahy
- „druhý život“ - velký vliv na pozdější právní vývoj v éře tzv. recepce římského práva (či lépe romanizace), univerzity, role církve
- blíže viz přednáška o recepci římského práva

Středověké a raně-novověké právo

- **odraz autority** (moci i reprezentace)
 - *leges barbarorum* (*Lex Salica* z poč. 6. stol.)
 - *Libri feudorum* (pol. 12. st.) - langobardské lenní právo
- **odraz rivalry** (nástroj i výsledek)
 - zemské zákoníky - *Maiestas Carolina/Codex Maiestatis* Karla IV. (pol. 14. st.) či *Vladislavské zemské zřízení* (1500)
 - *Constitutio criminalis Carolina* (1532) - hrdelní řád Karla V., subsidiarita

Inspirační zdroje moderního občanského práva - „tělo“ a „duše“

1) římskoprávní vlivy - pojmy, instituty, zásady

2) přirozenoprávní vlivy - zmírnění ŘP

„O tom, že pevnou kostru pojmovou podává právo římské, nemůže býti pochyb;

avšak duše zákoníka je podstatně jiná.

Hlavní rozdíl jest zvýšený význam bezelstnosti, ohled na 'čest a víru', na 'přirozenou slušnost', na jistotu obchodu.“

■ Emanuel TILSCH (1866-1912)

/Občanské právo. Část všeobecná. 3. vyd. Praha 1925, s. 22./

Přirozené právo - pojem a funkce

- ***pojem***: má platit nezávisle na vůli zákonodárce, vycházet z přírody, boží autority či rozumu
- od 17. století racionalistické pojetí
 - = rozumově lze poznat a také systematicky uspořádat obecně platná a nadčasová právní pravidla
 - = východisko osvícenských kodifikačních snah

Představitelé přirozenoprávního myšlení

- Hugo Grotius (1583-1645)
- Samuel Puffendorf (1632-1694)
- Christian Thomasius (1655-1728)
- Christian Wolff (1679-1754)
- Immanuel Kant (1724-1804)

Přirozenoprávní škola a kodifikace

- hlavní ideový motor kodifikací
- *„přesvědčení, že právo spočívá na pevných a nezměnitelných základech, dále snaha, aby právo bylo spravedlivé, tj. aby všem měřilo stejně, aby splňovalo požadavky ekvity, aby bylo přiměřeno zemi, pro kterou je vydáno, aby bylo jasné a srozumitelné jakož i úplné“*

- Jan KRČMÁŘ (1877-1950)

/Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná. 4. vyd. Praha 1946, s. 22./

Kodifikační snahy na území římsko-německé říše I.

- ne celoříšské zákoníky, ale pouze v jednotlivých zemích
- řada projektů, jen některé úspěšné
- Bavorsko, Prusko, Rakousko
- důležitá role panovníků i právní vědy
- kodifikační spor (1814) - Savigny x Thibaut (viz dále)

Kodifikační snahy... II. Bavorsko

- *Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis (CMBC, 1756)*
 - pouze soukromé právo
 - nebyl výlučný
 - přirozenoprávní vlivy jen okrajově

Kodifikační snahy.. III. Prusko

- *Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten* (ALR, 1794)
- Fridrich II., Carl Gottlieb Svarez (Schwarz)
- dvě části
 - I. věcná práva - zahrnující i právo obligační jako způsob nabývání vlastnictví)
 - II. postavení jednotlivce ve společnosti - v rodině a domácnosti, ve společenských skupinách (profesních i politických), poměr jednotlivce a státu

Kodifikační snahy... IV. Rakousko Od Codexu Theresianus k ABGB

- česko-rakouská kodifikace OP (1753-1811) - dlouhý proces, během vlády čtyř císařů (od Marie Terezie po Františka I.), řada komisí s proměnlivým obsazením
- hl. osobnosti: Azzoni, Horten, Martini a Zeiller
- „skulpturální“ kodifikační přístup („méně je více“)
- *Codex Theresianus* (1766) - kazuistika (8367)
- *Hortenova osnova* (1786) - zjednodušení (2891)
- vydán jeho 1. díl jako josefínský OZ (1786) - pouze práva osob (včetně rodinného)

- * v Revò v Tridentsku, † Vídeň
- studia 1741 Innsbruck, 1747 Vídeň,
- 1754-82 profesor přirozeného a římského práva ve Vídni (žáky mj. Sonnenfels a Zeiller),
- 1761-65 vyučoval 5 dětí MT (zvl. Karla Leopolda),
- 1764 dvorní rada Nejvyššího soudního úřadu, později jeho 2. prezident,
- 1773 člen kompilační komise,
- 1782 Státní rada,
- 1790 předseda nově zřízené zákonodárné komise,
- 1793 převzal i pozici referenta

Karl Anton Martini (1726-1800)

- *Martiniho osnova* (1796) - rozhodující etapa, zjednodušení, zpřehlednění (1570 §)
- „dílem zcela samostatným“ a „pravým výtvozem školy přirozeného práva“ (Krčmář)
 - vliv pruského *Allgemeines Landerecht* (1794):
„Und nun, wer wird es nicht sehr schwer und kützlicht finden, nach Homer eine Iliade zu schreiben?“ Martini
- vydána jako: **(W)GGB - tzv. Západohaličský OZ (1797)**
- **1. moderní evropská kodifikace soukromého práva**
- *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch - ABGB* (1811)
 - kdo největší zásluhy na jeho vzniku?

Karl Anton von **Martini** x Franz von **Zeiller**

(1726-1800)

(1751-1828)

Vater

x *Geburtshilfer*

Francie, Napoleon a Code civil (1804)

- vznikl poměrně rychle (1800 - 1804)
- významní právníci ještě předrevoluční éry (Tronchet, Maleville, Portalis a Bigot de Prémeneau) + **Napoleon Bonaparte**
- nepřijaté návrhy z let 1793 - 1797 / Jean Jacques Régis de Cambacérès (1753 - 1824) /
- přesnost a jasnost vyjadřování (oceňována i stylistická a literární stránka)
- jeden z nejvlivnějších zákoníků

- bývalé francouzské, belgické a španělské kolonie
- sféra napoleonských výbojů / levý břeh německého Porýní, Lucembursko, Nizozemí (včetně Belgie), Varšavské knížectví, části Itálie a Švýcarska
- pod jeho vlivem občanské zákoníky v Rumunsku 1863, Itálii 1865, Portugalsku 1867, Španělsku 1888
- latinskoamerické země (zvl. Bolívie 1830 a Kostarika 1841, Peru 1852, částečně také Chile 1855)
- africké země (zvl. severoafrické)
- četné země Blízkého východu a jihovýchodní Asie
- zákoníky státu Louisiana (1808, 1825 a 1870) v USA a provincie Quebec (1865) v Kanadě

Hlavní rysy (přírozenoprávních) kodifikací

1) úplnost a výlučnost

- ne obecné právo, precedenty či obyčej

2) jednotnost a obecná závaznost

- ne partikulární územně ani stavovsky

3) uplatnění principů svobody, rovnosti a svrchovanosti

- svoboda osobní, vlastnická a smluvní
- formální rovnost před zákonem (dobově ovšem pouze pro muže)
- princip svrchovanosti = nadřazené postavení jedné osoby nad druhou (= původně především „*pro otce rodin, pány a statkáře*“)

Kodifikační spor (1814)

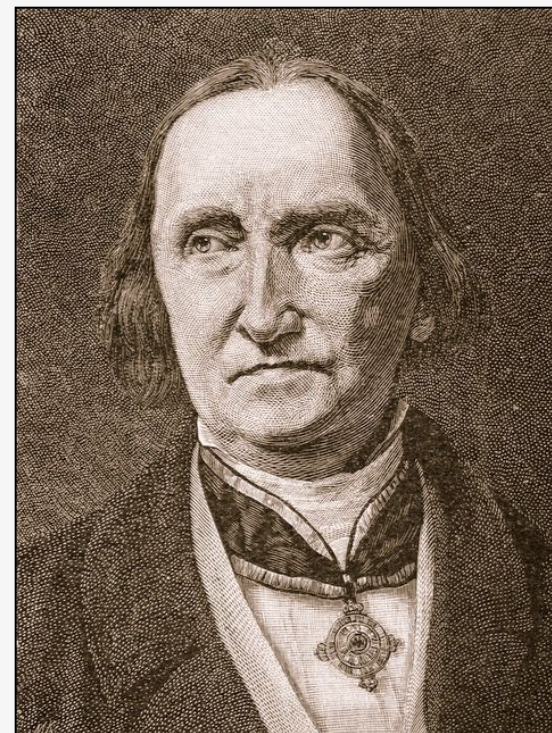

*Über die Nothwendigkeit eines
allgemeinen bürgerlichen Rechts für
Deutschland (1814)*

A. Thibaut
(1772-1840)

X

F. C. Savigny
(1779-1861)

*Über den Beruf unserer Zeit
für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft (1814)*

BGB - Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich (1896)

- přijat 1896, účinnost 1. 1. 1900, 2385 paragrafů
- několik fází (komisí), tři návrhy
- Gottlieb Planck (1824-1910) „otec BGB“
- odrazem liberalismu, menší ohled na sociální úlohu („chybí kapka sociálního oleje“ O. Gierke)
- podrobný, propracovaný (zákoník „odborníků pro odborníky“), kombinace obecnějších formulací a kazuistiky
- ovlivnil OZ předrevoluční Číny a Japonska, částečně také Brazílie a Řecka

ZGB - Zivilgesetzbuch (1907/1911)

- dva samostatné zákony: 1907 (4 díly) a 1911 (5. díl - obligační zákoník *ZGB-OR*), účinnost obou 1. 1. 1912, celkem 2163 článků
- Eugen Huber (1849-1923) „otec ZGB“
- propojení občanského a obchodního práva
- recepce v Turecku v roce 1925 (*ZGB-OR*) a částečně v Lichtenštejnsku (věcné právo)

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

a také ustanovení mají své osudy...

***Mezery v zákoně,
jejich vyplňování
& právní zásady***

§ 7 ABGB a vyplňování mezer v zákoně

- nejslavnější a nejdiskutovanější ustanovení ABGB i soukromoprávních kodifikací obecně
- mezery v zákoně? pokud ano, jak na ně?
- propojení práva a filosofie
- spory o jeho zakotvení při každé kodifikaci včetně OZ 2012

Franz Zeiller (1751-1828) x K. A. Martini (1726-1800)

Vladimír Kubeš (1908-1988) x Jan Krčmář (1879-1950)

ALR - Allgemeines Landrecht (1794)

- § 49: Findet der Richter kein Gesetz, welches zur Entscheidung des streitigen Falles dienen könnte, so muß er zwar nach den in dem Gesetzbuche angenommenen ***allgemeinen Grundsätzen***, und nach den wegen ähnlicher Fälle vorhandnen Verordnungen, seiner besten Einsicht gemäß, erkennen.

Code civil (1804)

- obecný zákaz *denegatio iustitiae / déni de justice / odepření spravedlnosti*
- Art. 4: Le juge qui refusera de juger, sous prétexte du silence, de l'obscurité ou de l'insuffisance de la loi, pourra être poursuivi comme coupable de déni de justice.
- soudce nesměl „pod záminkou mlčení, nejasnosti či neúplnosti zákona“ odmítat rozhodnout

ABGB (1811)

Výklad zákona /§ 6-8/

- § 7: Nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani z přirozeného smyslu zákona, jest hleděti k podobným případům v zákonech zřejmě rozhodnutým, a k důvodům jiných, s tím příbuzných zákonů. Zůstane-li právní případ ještě pochybný, musí býti rozhodnut **podle přirozených zásad právních**, se zřetelem k okolnostem pečlivě shrnutým a zrale uváženým.

ZGB - Zivilgesetzbuch (1907)

Art. 1 A. *Použití práva*

- 1) Zákon má být použit pro všechny právní otázky, pro něž jest určen zněním neb výkladem.
- 2) Není-li zákonného předpisu, má soudce rozhodnouti dle zvykového práva a není-li ani toho, tedy ***dle pravidla, které by jako zákonodárce pro tento případ stanovil.***
- 3) Přitom má dbáti osvědčené nauky a tradice.

Vládní návrh OZ (1937) ***Užívání zákona / § 2-4/***

- § 2: Při užívání zákona jest hleděti především ke smyslu slov v jich souvislosti se zřetelem k ostatním předpisům právním. Není také pouštěti se zřetele základ, z kterého zákon vznikl.
- § 4: Nelze-li ani takto dojíti k rozhodnutí, jsou směrnici rozhodnutí základní v ústavní listině obsažené ***myšlenky spravedlnosti, svobody omezené právním řádem a rovnosti před zákonem.***

OZ (2012)

Užití předpisů občanského práva /§ 9-11/

§ 10

- 1) Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího.
- 2) Není-li takové ustanovení, posoudí se právní případ podle ***principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá tento zákon***, tak aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.

Děkujeme za pozornost

